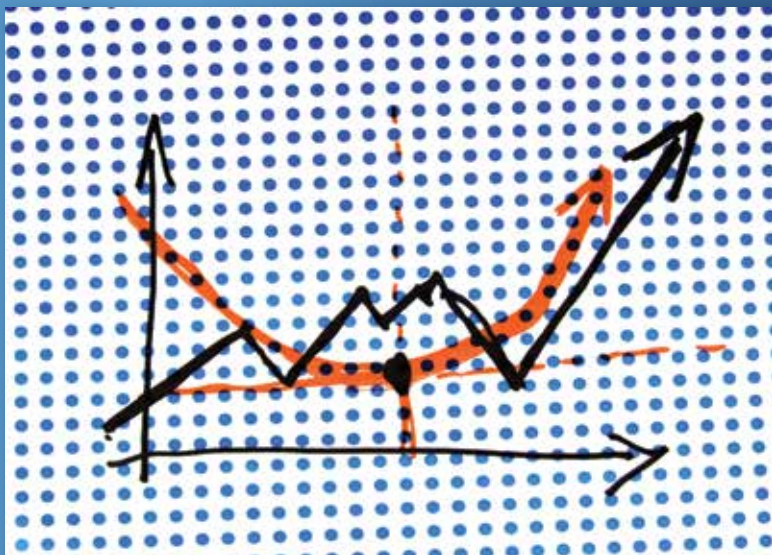

УНИВЕРЗИТЕТ „ГОЦЕ ДЕЛЧЕВ“ – ШТИП
ЕКОНОМСКИ ФАКУЛТЕТ

ISSN 1857-7628

ГОДИШЕН ЗБОРНИК 2015 YEARBOOK

ГОДИНА 7

VOLUME VII

GOCE DELCEV UNIVERSITY – STIP
FACULTY OF ECONOMICS

УНИВЕРЗИТЕТ „ГОЦЕ ДЕЛЧЕВ“ – ШТИП
ЕКОНОМСКИ ФАКУЛТЕТ

ISSN: 1857- 7628

ГОДИШЕН ЗБОРНИК
2015

YEARBOOK

ГОДИНА 7

VOLUME VII

GOCE DELCEV UNIVERSITY - STIP
FACULTY OF ECONOMICS

**ГОДИШЕН ЗБОРНИК
ЕКОНОМСКИ ФАКУЛТЕТ
YEARBOOK
FACULTY OF ECONOMICS**

За издавачот:
Проф. д-р Ристо Фотов

Издавачки совет Editorial board

Проф. д-р Саша Митрев	Prof. Sasa Mitrev, Ph.D
Проф. д-р Лилјана Колева - Гудева	Prof. Liljana Koleva - Gudeva, Ph.D
Проф. д-р Ристо Фотов	Prof. Risto Fotov, Ph.D
Проф. д-р Трајко Мицески	Prof. Trajko Miceski, Ph.D
Проф. д-р Круме Николоски	Prof. Krume Nikolovski, Ph.D
Проф. д-р Еленица Софијанова	Prof. Elenica Sofijanovska, Ph.D
Доц. д-р Емилија Митева-Кацарски	Emilija Miteva-Kacarski, Ph.D
Доц. д-р Благница Колева	Blagica Koleva, Ph.D
Доц. д-р Љупчо Давчев	Ljupco Davcev, Ph.D

Редакциски одбор Editorial staff

Проф. д-р Ристо Фотов	Prof. Risto Fotov, Ph.D
Проф. д-р Трајко Мицески	Prof. Trajko Miceski, Ph.D
Проф. д-р Круме Николоски	Prof. Krume Nikolovski, Ph.D
Проф. д-р Ристе Темјановски	Prof. Riste Temjanovski, Ph.D

Главен и одговорен уредник Managing & Editor in chief

Проф. д-р Трајко Мицески Prof. Trajko Miceski, Ph.D

Јазично уредување Language editor

Даница Гавриловска-Атанасовска Danica Gavrilovska-Atanasovska
(македонски јазик) (Macedonian)

Техничко уредување Technical editor

Славе Димитров Slave Dimitrov
Благој Михов Blagoj Mihov

Редакција и администрација Address of editorial office

Универзитет „Гоце Делчев“ - Штип Goce Delcev University
Економски факултет Faculty of Economics
бул. „Крсте Мисирков“ бб Krste Misirkov b.b., PO box 201
п.фах 201, 2000 Штип, Македонија 2000 Stip, R of Macedonia

СОДРЖИНА CONTENT

проф. д-р Ристе Темјановски ЖЕЛЕЗНИЧКИОТ СООБРАЌАЈ И ОДРЖЛИВИОТ РАЗВОЈ: МЕРКИ И ПРЕПОРАКИ ЗА ЕФИКАСЕН ТРАНСПОРТЕН СИСТЕМ	7
проф. д-р Круме Николоски РОБЕРТ ЛУКАС И ТЕОРИЈАТА НА РАЦИОНАЛНИ ОЧЕКУВАЊА	25
проф. д-р Еленица Софијанова, доц. д-р Тамара Јованов-Марјанова КОНФЛИКТНО ПАРТНЕРСТВО РЕФЛЕКТИРАНО НИЗ ОРГАНИЗАЦИСКАТА ЗРЕЛОСТ НА ПРЕТПРИЈАТИЕТО	33
доц. д-р Емилија Митева-Кацарски, м-р Костадинка Чабулева МЕЃУНАРОДНАТА ТРГОВИЈА ПРЕД И ПО ГЛОБАЛНАТА ЕКОНОМСКА КРИЗА	41
доц. д-р Благоица Колева , проф. д-р Оливера Ѓорѓиева-Трајковска СПРОВЕДУВАЊЕ НА КОДЕКС НА ЕТИКА НА ИНТЕРНИТЕ РЕВИЗОРИ ВО РЕВИЗОРСКАТА ПРОФЕСИЈА	49
доц. д-р Љупчо Давчев, д-р Данче Николовска-Вратеовска ВЛИЈАНИЕТО НА ФИНАНСИСКИТЕ ИНСТИТУЦИИ ВРЗ ЕКОНОМСКИОТ РАСТ И ФИНАНСИСКАТА СТАБИЛНОСТ	57
доц. д-р Марија Гогова-Самоников, доц. д-р Елена Веселинова ИМПЛИКАЦИИ НА ФИНАНСИСКИТЕ ИНОВАЦИИ ВРЗ БАНКАРСКИОТ СЕКТОР – ПРИМЕНА НА НОВИ ФИНАНСИСКИ ИНСТРУМЕНТИ ВО БАНКАРСКОТО РАБОТЕЊЕ	67
доц. д-р Марија Гогова-Самоников, доц. д-р Елена Веселинова ИМПЛИКАЦИИ НА ФИНАНСИСКИТЕ ИНОВАЦИИ ВРЗ БАНКАРСКИОТ СЕКТОР – ПРИМЕНА НА НОВИ ФИНАНСИСКИ МЕТОДИ ВО БАНКАРСКОТО РАБОТЕЊЕ	75

м-р Наташа Стојовска, проф. д-р Трајко Мицески КОМПАРАТИВНА АНАЛИЗА НА НАТАЛИТЕТОТ ВО БАЛКАНСКИТЕ ЗЕМЈИ	83
м-р Слајана Стефанова, проф. д-р Трајко Мицески МОТИВАЦИЈАТА И ПОСТИГНУВАЊАТА	91
Горица Фотова Калевска ДЕФИНИЦИЈА НА МАЛИ И СРЕДНИ ПРЕТПРИЈАТИЈА	99
Билјана Димовска СТУДИЈА ЗА ХЕЏ ФОНДОВИТЕ, КАКО ИНСТРУМЕНТ ЗА ЗАШТИТА ИЛИ ИНСТРУМЕНТ НА РИЗИК	109

УДК: 330.83

Стручен труд

РОБЕРТ ЛУКАС И ТЕОРИЈАТА НА РАЦИОНАЛНИ ОЧЕКУВАЊА

проф. д-р Круме Николоски

Апстракт

Врз основата на теоријата на рационални очекувања се создаде нова школа која е наречена нова класична макроекономија (во 80-тите години на XX век). Во трудот, хипотезата на рационалните очекувања во новата класична макроекономија се однесува на современата конфронтација помеѓу новата класична макроекономија и новата Кензијанска економија.

Клучни зборови: *теорија на рационални очекувања, нова класична макроекономија, нова Кензијанска економија*

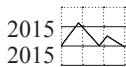
ROBERT LUCAS AND THE THEORY OF RATIONAL EXPECTATIONS

Prof. Krume Nikoloski PhD,

Abstract

Based on the theory of rational expectations a new school has been created, which is called new classical macroeconomics (in the 80s of XX century). In this paper, the hypothesis of rational expectations in the new classical macroeconomics refers to the contemporary confrontation between the new classical macroeconomics and the new Keynesian economics.

Key words: *theory of rational expectations, new classical macroeconomics, new Keynesian economics*

1. Вовед

Хипотезата на рационални очекувања датира од почетокот на 60-тите години на XX век и нејзиниот скромн придонес се содржи во еден од трудовите на Џон Мјут (Рационалните очекувања и теоријата за движењето на цените, 1961). За рационалните очекувања се размислувало и многу порано од страна на Маркс, А. Маршал, Џон М. Кејнз, и Фишер и др.

Денес постојат две посебни школи на економската мисла кои ги користат рационалните очекувања. Едната е новата класична макроекономија, а другата е новата кејнзијанска економија. Конкретно, теоријата на рационални очекувања се поврзува со неколку статии на Роберт Лукас (Robert Lucas, 1937) во периодот 1973-1976 г., а посебно со една статија објавена во 1976 година (Евалуација на економетриските политики). Со тоа, Лукас придонесе за развивање на хипотезата за рационални очекувања и за нивна примена во доменот на економетриските модели, анализата на економските политики, објаснувањето на инфлацијата и на економските циклуси.

1.1. Роберт Лукас и теоријата на рационални очекувања

Придонесот на Роберт Лукас, како основач и главен претставник на новата класична макроекономија, е најзначаен во три домени и тоа:

1. Врз развивање и примена на хипотезата на рационални очекувања;
2. Во објаснување на економските циклуси;
3. Во макроеконометриско вреднување на ефектите на економската политика со што ја зголеми егзактноста на економската наука.

Роберт Лукас (1976) ги оспорува основите на макроекономската теорија (претходно доминирана од пристапот на кејнзијанската економија), тврдејќи дека макроекономскиот модел треба да биде изграден како агрегатна верзија на микроекономските модели (додека треба да се напомене дека агрегација во теоретска смисла не може да биде возможна во рамките на даден модел). Тој разви „Лукас критика“ на економската политика, која смета дека односите кои се појавуваат за да се одржат во економијата, како што е очигледна врската помеѓу инфлацијата и невработеноста, може да се промени во одговор на промените во економската политика. Ова доведе до развој на нова класична макроекономија и пат кон микроекономски основи за макроекономската теорија.

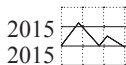
Според новите класичари, цените кои имитираат вистински сигнали се основен извор на информации. Тие веруваат дека врз основа на квалитетни информации економските субјекти можат да предвидуваат

идни настани и тоа со ист квалитет како и предвидувањата што ги прави економската наука. Тие истакнуваат дека луѓето се учат на одредени искуства од минатото и реагираат на соодветен начин. На пример, доколку денес се јавува зголемување дефицитот, тогаш е потребно да се очекува дека тоа ќе предизвика зголемување на даноците. Според теоријата на рационални очекувања, економските субјекти се рационални, брзо се приспособуваат на изменетите услови и преземаат мерки за елиминирање на несаканите последици. Исто така, новите класичари сметаат дека економијата секогаш функционира на ниво на полна вработеност. Се залагаат за транспарентна владата, односно да и соопшти на јавноста каква монетарна и фискална политика предвидува да спроведе. Имено, школата за рационални очекувања во потполност ја отфрла можноста за водење активна монетарна политика.

Според новите класичари економските субјекти можат да ги предвидат мерките и ефектите на економската политика. Имено, економските субјекти врз основа на добивање на информации го приспособуваат своето однесување со цел да ги амортизираат ефектите од мерките на економската политика. На пример, доколку со економската политика се предвидува инфлација во висина на одреден процент, тогаш економските субјекти тој процент ќе го вградат во цените, а под притисок и улога на синдикатот за толкав процент ќе порастат и платите. На овој начин, економската политика ќе биде неефикасна и нема да влијае да се реализираат планираните промени на производството и вработеноста. Затоа новите класичари сметаат дека нема потреба од државна интервенција, односно од економска политика. Тие не веруваат дека со помош на монетарната и фискалната политика може да се обезбедува нормално функционирање на економијата и се залагаат за неутрална монетарна и фискална политика, односно за регулација на економијата со помош на пазарниот механизам. Покрај тоа што веруваат во ефикасноста на слободниот пазар, новите класичари не ја исклучуваат можноста да се појави нерамнотежа и невработеност на ниво на поединечни економски субјекти или гранки. Како причини за тоа ги сметаат новите технолошките промени, новите трендови на светскиот пазар и непредвидливоста на економска политика.

Во однос на економските циклуси новите класичари сметаат дека *изненадувањето* може да се јави од шокови и на *страната на понудата* (неантиципирано поместување на кривата на агрегатната понуда, каков што беше случајот со неочекуваното четирикратно зголемување на цената на нафтата во почетокот на 70-тите години на минатиот век) и на *страната на побарувачката* (неантиципирани промени на монетарната и фискалната политика).

1.2. Придонесот на новите класичари

Теоријата на рационални очекувања беше создадена, во прв ред, како критика на кејнзијанската и неокејнзијанската макроекономска теорија, но и како критика на неокласичната синтеза.

- Во тој контекст, критиката се среќава во економската литература и под називот „Лукасова критика“. Според хипотезата на рационалните очекувања, само неочекуваниот пораст на паричната маса може да предизвика зголемување на производството и вработеноста и на тој начин се доаѓа до познатата *Лукасова крива на агрегатната понуда* (*Lucas' supply curve*), според која само неочекуваните промени на цените имаат влијание врз агрегатната понуда. Суштината на „Лукасовата критика“ е во „укажувањето дека најголемиот број макроекономски модели од кејнзијански вид вклучуваат статистички меѓузависности што се темелат врз определен вид монетарна и фискална политика, спроведувана во периодот за кој се врши оценка на параметрите во моделот. Овие модели понатаму се користат за прогнозирање на инфлацијата и економскиот раст во иднина. Ваквата *критика* во голема мера го поткопа уверувањето на економистите и владите што доминираше до почетокот на 70-тите години, за можноста за fino ‘штелување’ на економијата со мерките на монетарната и фискалната политика”.
- Роберт Лукас изградил модел како методолошки пример за анализа на економските циклуси. На почетокот *рамнотежната теорија на економски циклуси* била формулирана под претпоставка на: флексибилни цени и моментално врамнотежување; на постоење совршена конкуренција на пазарот на добра и услуги и на пазарот на фактори на производството. Се смета дека моделот на Лукас може да се употребува и во случај на недоволна флексибилност на цените и недоволни информации. Неговата теорија на економски циклуси се вклопува во контекстот на теоријата на општа рамнотежа. Лукас сметал дека „Американската економија по Втората светска војна функционирала како економија на совршени пазари благодарение на разумната монетарна политика, како и на другите стабилизациони политики. Според него, до нарушување на рамнотежата може да дојде само поради изненадни мерки на владата и несоодветни реагирања на поединци.
- Според новите класичари владините мерки може да имаат влијание (да се ефикасни) само на краток рок и доколку се изненадни (непредвидливи). Спротивно од тоа, тие се неефикасни на долг рок.

Според новите класичари, економската политика, доколку ја има, треба да се заснова на фиксни правила, а не на дискрециони права. Во таа смисла тие се слични (па и еднакви) со монетаристите. Новите класичари сметаат дека монетарните фактори немаат влијание на реалните фактори, освен во случај на монетарно изненадување. Според нив, само неантиципирани промени може привремено да влијаат на производството и вработеноста. Сметаат дека *trade off* меѓу инфлацијата и невработеноста е можен само привремено.

- Новите класичари, а посебно Лукас, изградија економетриски модели за анализа на економската политика врз основа на рационалните очекувања. Имено, пред Лукас во моделите на економската политика се користеле поранешни параметри при сегашна анализа, а за согледување на идни очекувања се користеле модели кога важел еден режим на економска политика за симулација на поинакви правила на економска политика (друг режим) и за предвидување на нивното влијание за движењето на клучни економски променливи. Лукас истакнува дека тоа не е добро поради тоа што може иста промена да има различни ефекти во различни режими на економската политика. Поради тоа, тој гради нови економетриски модели кои треба да опфатат формулации и параметри кои се независни од промените во режимот на економската политика (промена на вкусовите и преференциите на домаќинствата и технологиите во фирмите), кои можат да се користат за оцена на нивните ефекти. На тој начин Лукас ги зголеми стандардите на анализата на економската политика и придонесе за истражување на едно ново подрачје наречено економетрија на рационалните очекувања.

Новите класичари класична ја поддржуваат *поставката за непроменливост во однос на политиката (policy invariance proposition)*, според која, независно на каков начин се спроведува монетарната политика, нема да има никаква разлика во поглед на реалните економски движења. Врз основа на оваа теза, предвидливиот дел од монетарниот растеж не предизвикува никакви реални ефекти, а само потполно неочекуваните промени во монетарната политика влијаат врз производството и вработеноста. Како и да е, економската политика, по дефиниција не се води преку изненадувања или неочекувани мерки, така што монетарната политика е неефективна дури и на краток рок. Притоа, приврзаниците на оваа школа се залагаат за спроведување на монетарната политика според однапред познати и јасни правила, така што таа ќе може да биде вградена во однесувањето на економските агенти, а тоа пак овозможува безболно

приспособување на економијата во случај на промена на параметрите на политиката. Оттука, според оваа школа на економската мисла, проблемот со невработеноста е неопходно да се решава со микроекономската политика. А што се однесува до контролата на инфлацијата, таа треба да биде единствена сериозна цел на макроекономската политика.

1.3. Роберт Лукас и новата класична економија

Новата класична школа се појави како што кажавме, како посебна група во текот на 70-тите години и клучна фигура во овој развој беше Роберт Е. Лукас Џуниор. Новокласичниот пристап, како што се разви во раните 70-ти изложува неколку важни карактеристики:

Залагањето за саморегулација на економските процеси (пазарна саморегулација);

Класичарите ја поддржуваат тезата за способност на економските субјекти во услови на самотек на економските процеси, а врз основа на рационалните очекувања да ги користат ефикасно ресурсите и така да остваруваат максимална добивка;

Новата класична економија претпоставува дека луѓето и фирмите формираат рационални очекувања, при што ги земаат предвид сите расположливи информации за движењата во економијата и за економската политика;

Силен акцент на поддржувањето на макроекономското теоретизирање со неокласичен избор-теориски микрофондации во Валрасовта рамката на општа рамнотежа;

- Усвојувањето на клучната неокласична претпоставка дека сите економски агенти се рационални; фирмите го зголемуваат профитот и трудот, и домаќинствата ја максимизираат корисноста; доминира рационалниот сопствен интерес;
- Економските агенти не страдаат од парична илузија и затоа само вистински величини (релативните цени) се земаат предвид за оптимизирање на одлуките; антиципирањето на иднината е врз основа на рационалните очекувања и на тој начин се донесуваат соодветни одлуки;
- Целосната флексибилност на цените осигурува дека пазарот континуирано се чисти, економските агенти ги искористуваат сите заемно корисни добивки од трговијата, не оставајќи неискористени профитабилни можности;
- Целосната флексибилност на платите осигурува континуирано чистење на пазарот, односно врамнотежување на сите пазари;

- Понатаму, се претпоставува универзална совршена конкуренција, во којашто цените и платите се флексибилни, односно лесно се приспособуваат и пазарите секогаш функционираат во рамнотежа;
- Евентуалните циклични движења во економијата произлегуваат од краткорочните заблуди на поединците, од причини што располагаат со ограничени информации и не се во можност вистински да ја предвидат иднината;
- Оваа школа на економската мисла смета дека економската политика е потполно неефикасна и не може да влијае врз реалните економски движења, односно на производството, невработеноста, штедењето, инвестициите и економскиот раст.

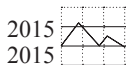
Во економската литература преовладува и мислењето според кое теоријата на рационални очекувања е изградена во рамките на *монетаризмот*, односно позната како *екстремна монетаристичка формулација*. И поради тоа, неа ја нарекуваат монетаристичка екстремна верзија.

Меѓутоа, разликите меѓу овие две школи на економската мисла се сведуваат на следниве:

- Монетаристите зборуваат за адаптивни очекувања, додека новите класичари зборуваат за рационални очекувања.
- Клучна карактеристика кај адаптивните очекувања е што очекувањата се формираат врз основа на настани и однесувања на економските субјекти во минатото. За нив се вели дека се свртени наназад. На пример, според монетаристите стапката на инфлација во иднина се предвидува врз основа на стапките на инфлација во минатото;
- Спротивно на тоа, кај рационалните очекувања се земаат предвид очекувања и настани во иднина или, како што се вели, нивните приврзаници се свртени кон напред.

1.4. Заклучок

Новата класична школа е подложна на критики, односно ѝ се препишуваат одредени слабости и недостатоци. Конкретно, критиките во прв ред се насочени кон флексибилност на платите и за способноста на економските субјекти да ги предвидуваат очекувањата и идните настани. Понатаму, критиките се насочени кон способноста на пазарите за моментално врамнотежување. Критика која се однесува за нагласеното негирање на значењето на монетарните фактори за објаснување на

економските циклуси. Спротивно на критиките, новата класична економија уште на почеток се здоби со значително голем број на следбеници и тоа посебно меѓу економистите од помладата генерација.

Користена литература

- [1] Brian Snowdon, Howard R. Vane, (2005), *Modern Macroeconomics*, Edward Elgar Publishing Limited
- [2] Ernesto Screpanti and Stefano Zamagni, *An Outline of the History of Economic Thought*, Oxford University Press, 2005
- [3] Harry Landreth, David C. Colander, *History of Economic Thought*, Fourth edition, Houghton Mifflin Company, 2002
- [4] Катја Бекјарова, Бојан Велев, Иван Пипев, (2007), *Економски теории, Хермес*
- [5] Методија Стојков, (2002), *Развој на економска мисла*, Економски факултет – Скопје
- [6] Тодор Тодоров, (2002), *Економски теории и економски мислители*, Економски факултет – Прилеп